

In hoc signo vinces.

Vítězství kříže nad půlměsícem v knihách Louise de Wohla

Vít Machálek

IN HOC SIGNO VINCES. VICTORY OF THE CROSS OVER THE CRESCENT IN THE WORKS OF LOUIS DE WOHL

This study introduces the issue of the depiction of church history in the work of writer Louis de Wohl (1903–1961), focusing on his novels about four individuals living at the time of the Christian-Muslim wars (Francis of Assisi, Thomas Aquinas, Ignatius of Loyola and Don John of Austria). The author finds that these figures personify the various forms of the victory of Christianity over Islam. De Wohl believes that the two religions are engaged in an ongoing struggle both on a spiritual and a military level.

KEYWORDS:

Louis de Wohl; Václav Budovec of Budov; distorted image of Islam; historical novels

V rámci tématu literární tvorby jako prostoru střetů mezi křesťanstvím a islámem patří k zajímavým novodobým autorům Louis de Wohl. Tento spisovatel, jehož romány v posledních letech vycházejí i v češtině,¹ napsal mnoho bestsellerů z dějin křesťanství, zaměřených na postavy světců. Jeho romány vycházející z tradiční hagiografie mohou posloužit i jako vhodný příklad pro rozbor stále živých mýtů a stereotypů, které v dějinné paměti Západu utvářely křesťanské postoje k islámu. Vedle tohoto historického hlediska musí být ovšem při jejich rozboru brán v potaz i pisatelův životopis.

Louis de Wohl alias Ludwig von Wohl se narodil roku 1903 v Berlíně jako syn Maďara a Rakušanky, v obou případech katolíků židovského původu. Až do svých více než čtyřiceti let byl však tento kosmopolita a světoběžník těžko zařaditelný nejen národnostně, ale také nábožensky. Religiozita mladého de Wohla by se snad dala charakterizovat jako synkretická se sklonem k ezoterice či okultismu. Vedle komerčně velmi úspěšných oddechových románů, z nichž mnohé byly zfilmovány, psal i pseudovědecké astrologické texty. V autobiografické knize s příznačným názvem *Následuji své hvězdy* obšírně popisuje jak svou „konverzi“ k astrologii, tak i své kontakty se světem různých náboženství včetně islámu. Tvrdí v ní, že „často, velmi často snil o tom, že

1 V Karmelitánském nakladatelství v letech 2011–2014 vyšly čtyři romány Louise de Wohla: *Dobývat nebe. Život svaté Kateřiny Sienské*, Kostelní Vydří 2011; *Svatá Jana z Arku*, Kostelní Vydří 2012; *Longinovo kopí*, Kostelní Vydří 2014; *Nepokojný plamen. Život svatého Augustina*, Kostelní Vydří 2014.

svůj život prožívá jako muslim“ a že při pobytu v Egyptě, kde několik dní vystupoval pod jménem Omar ben Mobarak, jednou tento svůj sen proměnil ve skutečnost.²

Roku 1935 odešel Louis de Wohl, který jako „neárijec“ nemohl dál působit v nacistickém Německu, do Velké Británie. Za války pracoval pro britskou tajnou službu, které údajně pomáhal porozumět vlivu Hitlerových astrologů na vůdcovo rozhodování. Po válce však prošel konverzí či návratem ke katolické víře, opustil astrologická témata a od žánrů thrillerů a komedií se posunul k románům s duchovním poselstvím. Doba nacismu, v níž podle jeho slov milióny Němců naletěly šarlatánství Adolfa Hitlera a následovaly jej, de Wohla přesvědčila o nutnosti předkládat lidem k následování pozitivní vzory, které našel v křesťanských světcích. Protiklad hákového kříže představuje kříž Kristův, jehož „znovuobjevení v našich srdcích“ spisovatel označil za „životně důležitou nutnost naší doby“.³

V přelomovém „římském“ románu *Živé dřevo* z roku 1947 Louis de Wohl vypráví příběh císaře Konstantina a jeho matky sv. Heleny, spojené s nalezením relikvie Kristova kříže na Golgotě. Čtrnáct let mezi vydáním *Živého dřeva* a de Wohlovou smrtí ve švýcarském Luzernu v roce 1961 představuje křesťanské období autorovy tvorby. Konstantinovská vize spojená s viděním Kristova monogramu v podobě kříže a se slovy „v tomto znamení zvítězíš“ (*in hoc signo vinces*) předznamenala ústřední motiv všech de Wohlových knih z tohoto období. Staly se jím různé formy „vítězství kříže“ nad jeho protivníky včetně islámu.

V následujícím textu budou rozebrány čtyři romány odehrávající se ve 13. a v 16. století (tedy v době křížových výprav, respektive osmanské expanze), v nichž se vyskytuje téma „vítězství kříže nad půlměsícem“. Je nicméně nutné předeslat, že stereotypy pro dané téma podstatné se neobjevují jen v románech explicitně pojednávajících o islámu a muslimech. Už ze *Živého dřeva* lze například vyčíst autorovu představu o protikladu mezi naší západní civilizací a orientálním barbarstvím, myšlenkové schéma dnes již dobře rozebrané v odborné literatuře.⁴ Císařové Diocletianus a Maximianus v tomto románu v protikladu k tradicím vlastním Římu napodobují perský dvorní ceremoniál a nutí své důstojníky k „orientální gymnastice“, spočívající v padání na tvář před panovníkem.⁵ V románu *Radostný žebrák* je nápadně podobným způsobem popisován ceremoniál zachovávaný na dvoře sultána al-Kámila, kterého pak evropský hrdina uvedené knihy vidí „padat na tvář před Alláhem právě tak, jako jeho otroci padali na tvář před ním“.⁶

Radostný žebrák je věnován postavě sv. Františka z Assisi, jehož protipól v románu představují jednak muslimové, jednak sicilský a římský král Fridrich II. Ten je de

2 Louis DE WOHL, *I Follow My Stars. An Autobiography*, London 1937, s. 157nn. (zde i ve všech následujících případech se jedná o vlastní překlady či parafráze anglických originálů de Wohlových textů).

3 Louis de Wohl (1903–1961), CatholicAuthors.com [online], http://www.catholicauthors.com/de_wohl.html [náhled 13. 2. 2014].

4 Viz např. Tzvetan TODOROV, *Strach z barbarů. Kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací*, Praha 2011.

5 Louis DE WOHL, *The Living Wood. Saint Helena and the Emperor Constantine*, San Francisco 2008, s. 74nn.

6 TÝŽ, *The Joyful Beggar. A Novel about Saint Francis of Assisi*, San Francisco 2001, s. 322.

Wohlem poněkud rozporně líčen jako ateista a současně jako islamofil, jehož oblíbeným světcem je „svatý Mohamed“.⁷ Nabízí se však dojem, že svou kritikou volnomyšlenkářského Fridricha autor ve skutečnosti bojuje s vlastní minulostí: Fridrich se v románu obklopuje arabskými lékaři a astrology (z nichž jeden se dokonce jmenuje ben Mubarek), zatímco jeho katolicky zbožná choť Konstancie Aragonská bije na poplach před islámem, okultními vědami a druhy poznání, které by se křesťan neměl snažit získat.⁸

Jak Fridrich, tak také al-Kámil se v románu vyznačují „zvláštním druhem hlouposti, kterým často trpí velmi inteligentní lidé“.⁹ Jedná se o pýchu rozumu, která jim brání v prosté víře, jejímž zářným příkladem je sv. František. Ten podle slov vložených autorem do úst sultánovi představuje „srdce Západu“, zatímco Fridrich „rozum Západu“ — a „jen Alláh ví, které z těchto dvou směřování zvítězí“.¹⁰

Reprezentanti obou tváří Západu vstupují v románu do kontaktu s al-Kámilem, jejich pohnutky jsou však zcela rozdílné: Františkovi jde výhradně o obrácení muslimů na křesťanskou víru, zatímco Fridrichovi o možnost politického spojení. Západní křesťanství musí podle de Wohla svádět boj proti dvojímu nepříteli: vnějšimu v podobě islámu a vnitřnímu, kterým je náboženská skepse, intelektuální pýcha a politický pragmatismus. Reprezentanti těchto postojů jsou v de Wohlových očích přímými či nepřímými spojenci muslimů, což je ilustrováno právě na postavě Fridricha II. A sv. František ztělesňuje „vítězství kříže“ nad obojím nepřítelem, když ve vystoupení před sultánem projeví připravenost zemřít pro Ježíše, zatímco muslimští duchovní nejsou připraveni „zemřít pro Mohameda“, a současně tak donutí přihlížejícího Fridrichova vyslance, aby si uvědomil svou „zradu“ víry a vrátil se ke Kristu.¹¹

Co se týče vyobrazení islámu samotného, v *Radostném žebrákovi* se opakovaně objevují dva „klaskické“ stereotypy, odedávna charakteristické pro západní vnímání islámu: muslimové vyznávají náboženství násilí a vyznačují se sexuální chťičem. Obojí je spojeno v popisu řádění „saracénských“ vojáků ve službách Fridricha II., ale i ve scénách spojených se sv. Františkem, kterého muslimové nejprve chtějí zabít a pak mu pro změnu „laskavě“ nabízejí dívky.¹²

Zatímco v černobílém a historicky nepravděpodobném vylíčení Františkova setkání se sultánem de Wohl zjevně vychází z františkánských pramenů, konkrétně z Bonaventurovy legendy,¹³ román o sv. Tomáši Akvinském *Pokojné světlo* zase vychází ze schématu hlásaného Tomášovými středověkými hagiografy. Jedná se o konstrukt protikladu mezi tomistickou harmonií teologického a filozofického poznávání jedině

7 L. DE WOHL, *The Joyful Beggar*, s. 323.

8 *Tamtěž*, s. 186–187.

9 *Tamtěž*, s. 365.

10 *Tamtěž*, s. 332.

11 *Tamtěž*, s. 332 a 357.

12 *Tamtěž*, s. 366nn., 315 a 318.

13 Rozbor ahistoričnosti jejího (a tedy i de Wohlova) líčení Františkova setkání se sultánem viz Paul MOSES, *Mission Improbable. Svatý František a sultán*, Teologické texty 22, 2011, s. 85–89, zde s. 87.

pravdy a averroismem coby teorií „dvojí pravdy“, údajně zastávanou stoupenci arabského filozofa Ibn Rušda.¹⁴

Louis de Wohl nejenže nekriticky přijímá legendu o existenci západních averroistů v čele se Sigerem z Brabantu, ale dokonce je označuje za jakousi pátou kolonu islámu v západním světě. Když se jeden z hrdinů *Pokojného světla*, křižák upadlý do muslimského zajetí, pouští do diskuse s muslimským dozorcem a vypráví mu o vítězství, kterého Tomáš Akvinský dosáhl nad Sigerem a averroismem, muslim je zděšen a prohlašuje, že „Tomáš musí být rychle zabit, aby islám mohl dobýt Frankistán zevnitř“.¹⁵

Křesťanství reprezentované sv. Tomášem je v románu ztotožněno s harmonií mezi vírou a rozumem, zatímco islám s jejich vzájemným nesouladem. Existenci tohoto protikladu ovšem nelze dokázat, každopádně ne s odvoláním na Ibn Rušda. Ten ve skutečnosti „trvá na jednotě víry a rozumu a jednoznačně obhajuje teorii „jedné pravdy“, přičemž jednotu teologie a filozofie hájí „velmi podobným způsobem jako Tomáš Akvinský“.¹⁶

Zdá se, že de Wohl neporozuměl ani Tomášovu učení o jediné pravdě, kterou reálný Tomáš Akvinský nalézal u nejrůznějších autorů včetně muslimských, od nichž neváhal mnohé přebírat. Pro de Wohla je sv. Tomáš prostě tím, kdo svou intelektuálně hlubokou a zároveň dětsky prostou křesťanskou vírou porazil „nepřátele pravdy“ v podobě muslimů a jejich spřízněných duší na Západě, a ztělesnil tak jedno z vítězství kříže nad půlměsícem.

Vedle tápání ve vztahu k pravdě je islámu v *Pokojném světle* přisuzováno pohrdání ženami. O Fridrichovi II., negativní postavě i tohoto románu, například ženská hrdinka knihy říká, že s ní jedná v duchu postojů svých oblíbených muslimů, kteří „učí, že žena nemá duši“ a „není ve skutečnosti vůbec lidskou bytostí“.¹⁷ Autor také připisuje muslimům rouhavé lži zpochybňující čistotu Panny Marie; tu v románu hanobí muslimský duchovní, zatímco zajatí křižáci neváhají její čest hájit i za cenu vlastního života.¹⁸

Podobné motivy se stereotypně opakují i v de Wohlových románech ze 16. století. Když v knize *Zlatá nit* pozdější světec Ignác z Loyoly prožívá přerod ze světského rytíře v rytíře duchovního, přemýšlí právě o Panně Marii, „bez níž by rytířskost neměla žádný význam a nikdy by nezačala existovat. Maurové a všichni muslimové ženou opovrhovali, udělali si z ní hračku a majetek a hračkou a majetkem byla žena všude

14 Viz Zdeněk MÜLLER, *Ibn Rušd a jeho odkaz dnešku*, Nový Orient 50, 1995, s. 136–138, zde s. 137.

15 Louis DE WOHL, *The Quiet Light. A Novel about Saint Thomas Aquinas*, San Francisco 1996, s. 342.

16 Václav UMLAUF, *Proměna světa ve scholastické spekulaci o dvojí pravdě*, Církevní dějiny 2, 2009, č. 3, s. 14–36, zde s. 19.

17 L. DE WOHL, *The Quiet Light*, s. 145–146. Opak je ovšem pravdou — Korán se obrací k mužům i ženám a „často užívá výrazů, které výslovně zahrnují obě pohlaví, jako například *in-sán* (lidská bytost) a *bašar* (lidstvo) nebo pojmů jako děti Adamovy“ (Barnaby ROGERSON, *Prorok Muhammad*, Praha 2004, s. 121).

18 L. DE WOHL, *The Quiet Light*, s. 338.

tam, kde nebyla Maria.¹⁹ O několik kapitol dál pak de Wohl vypráví příběh o Ignácově nutkání zabít Maura, který pošpinil Královnu nebes svými pochybnostmi o Mariině věčném panenství a svými slovy „žena je jenom žena, a to mnoho neznamená“.²⁰

V této epizodě zároveň autor příznačně opomíjí skutečnost, že „Maur se vystavil obrovskému riziku, když se ke své náboženské příslušnosti [k islámu] přiznal před neznámým baskickým rytířem“, protože v Ignácově Baskicku byli muslimové „násilně obráćeni na křesťanství již roku 1516“.²¹ Oč méně empatie román čtenářům umožňuje ve vztahu k pronásledovaným španělským muslimům, o to víc je v něm zdůrazněno utrpení křesťanů v Osmany ovládané Svaté zemi.

Spisovatel v podstatě přebírá Ignácovo vlastní líčení jeho poutě do Jeruzaléma z roku 1523, ovšem s jedním charakteristickým rozdílem: zatímco Ignác se jen na jednom místě svého *Vyprávění poutníka* okrajově zmiňuje o tom, že „ti, kteří chodili bez Turků jako průvodců, se vystavovali velkému nebezpečí“,²² Louis de Wohl toto vyprávění „vylepšuje“ popisováním různých způsobů týrání poutníků muslimy. Jeho sv. Ignác se nebojí toho, že bude možná Turky uvězněn, zbičován nebo zabit, protože Krista také uvěznili, zbičovali a zabili,²³ a stává se tak obrazem Ježíše, zatímco muslimové splývají se Spasitelovými mučiteli. V de Wohlově románu tak vlastně ožívají literární stereotypy známé už z doby křížových výprav.

Romány Louise de Wohla obsahují i mnoho výslovných odkazů k duchu středověkých válek křesťanů proti muslimům, který se jeho raně novověcí hrdinové snaží vzkřísit. Ve *Zlaté niti* například Loyola při četbě knihy *Život Kristův* spojené s jeho vnitřním přerodem upadá do vytržení nad předmluvou velebicí „zlatý věk“ Španělska za Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské, již „vyrváli granadské království z rukou Saracénů, kteří byli odhodláni spíš zemřít než se vzdát, žíznil po křesťanské krvi a bránili svou bezbožnou, bláznivou, nečistou a nanejvýš odpornou sektu“.²⁴

Pokračovatelem a dovršitelem zlatého věku španělského rytířství a jeho boje proti islámu byl v očích Louise de Wohla don Juan d'Austria, hlavní postava knihy *Poslední křížák*. Tomuto dílu z roku 1956 patří mezi de Wohlovy křesťanskými romány zvláštní místo, protože je jako jediné věnováno „nesvětcí“, jehož boje ve jménu kříže jsou prvoplánově spojeny s válečnými konflikty se světem půlměsíce. Zdůvodnění nutnosti těchto bojů je ovšem veskrze náboženské. Hlavní hrdina vidí v muslimovi toho, kdo se snaží zbořit most mezi Bohem a člověkem, spočívající v Božím vtělení v Kristu: „Kristus, už nikoliv bohočlověk, se stal [v islámu] pouhým menším prorokem, který se musí sklonit před Muhammadem, přičemž i Muhammad byl jen prorok. Pouto mezi Bohem a lidstvem mělo být znovu přefáto, nejtěsnější a nejláskyplnější spojení zlomeno. Bůh by se tak znovu stal vzdáleným. Nebyl by už Otec lidí, ale jen Král, strašný, bázeň budící Pán ze starých časů. Islám byl [...] krokem zpět.

19 TÝŽ, *The Golden Thread. A Novel about St. Ignatius Loyola*, San Francisco 2001, s. 144.

20 *Tamtéž*, s. 176–177.

21 Patrick J. RYAN, *Ignác a muslimové*, *Jezuité* 23, 2014, č. 1, s. 26–31, zde s. 26.

22 *Vyprávění poutníka. Životopis sv. Ignáce*, příloha časopisu *Jezuité* 11, 2002, s. 25.

23 L. DE WOHL, *The Golden Thread*, s. 254.

24 *Tamtéž*, s. 131.

A pakliže se snažil anulovat Kristovu nejvyšší obět, byl ještě něčím horším, a proto proti němu muselo být stále znovu bojováno.²⁵

Juan d'Austria, nemanželský syn císaře Karla V., je vychováván a vzděláván v rodině Karlova důvěrníka dona Luíze Méndeze Quixady, který mu říká: „Nebudeš se muset učit turecky ani arabsky, protože s Turky a Araby mluvíme jen řečí meče.“²⁶ Vážnost těchto slov je v románu zdůrazněna tím, že je don Luiz pronásí pod ohořelým křížem, jež kdysi hrdinně zachránil z rukou morisků, kteří se jej snažili zničit.

Moriskové, tedy španělští muslimové přinucení k vnějškovému přijetí křesťanství, jsou v románu představeni jako nepřátelé kříže, nikoliv jako oběti násilí. S pácháním násilí a zvěrstev si čtenář může spojit spíš účastníky povstání morisků v oblasti Granady z let 1568–1570 než jeho potlačovatele v čele s donem Juanem. I když spisovatel nezamlčuje skutečnost, že Juan d'Austria vůči moriskům postupoval v duchu svého hesla „Nikoho nešetřete“, vše vyznívá jako pochopitelná odpověď na nenávist muslimů vůči křesťanům.²⁷ Příčiny této nenávisti ze strany pronásledovaných morisků román nerozebírá. Vůbec v něm také není zmíněna skutečnost, že po porážce povstání byli ti z morisků, kteří přežili, v rámci velké etnické čistky deportováni z bývalého granadského emirátu do jiných částí Španělska. Nejméně dvacet procent jich cestou zahynulo.²⁸ De Wohlův líčení končí před těmito událostmi konstatováním, že povstání bylo poraženo, tj. že kříž nad půlměsícem zvítězil.

Je zajímavé, jak tomuto na téma kříže soustředěnému autorovi zcela uniká paradox toho, na co poukázal britský orientalista Stanley Lane-Poole; ten již roku 1886 napsal, že na den Všech svatých roku 1570 byla památka mučedníků dějin křesťanství oslavena „skutečným mučednictvím ubohého zbytku Maurů“.²⁹ De Wohlůva teologie kříže je do jisté míry konstantinovská a kříž je v ní spojován spíš s vítězstvím křesťanství než s utrpením nevinných bez rozdílu náboženství.³⁰

V závěru knihy *Poslední křížák* se spisovatel i výslovně vrací ke konstantinovskému „v tomto znamení zvítězí“, když bilancuje výsledek proslulé bitvy u Lepanta z roku 1571. Říká, že i když v očích historiků v ní turecké námořnictvo porazil don Juan d'Austria, tím, „co se doopravdy stalo, bylo to, že Bůh použil určitého počtu svých služebníků k tomu, aby zastavil postup půlměsíce ve svatém jménu kříže“. Ve skutečnosti šlo o vítězství dosažené už Kristem na kříži, zatímco don Juan jen naplnil slova *in hoc signo vincis*.³¹

25 TÝŽ, *The Last Crusader. A Novel about Don Juan of Austria*, San Francisco 2010, s. 322–323.

26 *Tamtéž*, s. 50.

27 *Tamtéž*, s. 376–377. V duchu motto dona Juana „byli muži, ženy a děti vražděni z jeho příkazu a před jeho očima“ (Stanley LANE-POOLE, *The Moors in Spain*, London 1886, s. 278). Síla krásné literatury by zde jistě snadno mohla obrátit odpor čtenářů proti pachateli těchto násilností. U de Wohlů se však projevuje naopak schopností udržet bez ohledu na ně čtenářské sympatie na straně „posledního křížáka“.

28 Andrew WHEATCROFT, *Střety křesťanstva s islámem 638–2002*, Praha 2006, s. 175.

29 S. LANE-POOLE, *The Moors in Spain*, s. 279.

30 Neplatí to ovšem beze zbytku. Ve *Zlaté niti* např. Ignác přemítá o kříži a o lidském sklonu k násilí mj. v souvislosti s vlastním předchozím nutkáním zabít Maura (L. DE WOHL, *The Golden Thread*, s. 183).

31 TÝŽ, *The Last Crusader*, s. 489.

De Wohlovo vyličení bitvy u Lepanta je pevně zakotvené v mýtu, který se zrodil hned po jejím skončení a je od té doby jako trvale aktuální rozvíjen obrovským množstvím stále dalších autorů. Ještě v roce 1911 jej G. K. Chesterton v epické básni *Lepanto* rozvíjel v kontextu představy „nepřetržitého boje proti islámskému světu“.³² Louis de Wohl roku 1956 v naprosté shodě s Chestertonem prohlašuje, že jeho *Poslední křížák* „ukazuje rozhodující fázi boje proti islámu — boje, který v žádném případě není u konce, jak ukazují nejnovější události!“³³

De Wohlovy romány tak plně zapadají do staleté tradice černobílého zobrazování „dědičného nepřátelství“ mezi křesťany a muslimy. Vztahy mezi vyznavači obou náboženství jsou v nich myticky popisovány jako ustavičný boj, který nikdy nemůže být u konce, přestože v něm křesťané znovu a znovu dosahují „rozhodujících“ vítězství (ať už jde o duchovní vítězství dosažené sv. Františkem z Assisi, intelektuální vítězství skrze sv. Tomáše Akvinského či vojenské vítězství vybojované prostřednictvím Juana d'Austria).

Hlavní symbolický moment tohoto „boje mezi křížem a půlměsícem“ představují křížové výpravy, k nimž dílo Louise de Wohla stále odkazuje. Právě v době křížových výprav vznikl dodnes existující kontrastní obraz křesťanství a islámu jako proti sobě stojících „sil dobra“ a „sil zla“. Černobílé myšlení ovšem existovalo už před vznikem islámu. Paralelní linii k obrazu náboženského boje představuje konstrukt kulturního protikladu mezi „civilizovaným Západem“ a „barbarským Orientem“, táhnoucí se od antiky přes renesanci až do současnosti. U de Wohla se obě tyto představy konfrontace „my vs. oni“ fakticky prolínají. Schémata obsažená v jeho knihách vyjadřují „pružnou poziční nadřazenost“ vlastní strany nad stranou „orientální“ ve stejném duchu, jaký u bezpočtu jiných západních autorů popsalo klasické dílo literárního teoretika a komparatisty palestinského původu Edwarda Saida.³⁴

Místo reálného obrazu dějin se světy i stíny na obou stranách pomyslné barikády se v de Wohlových románech setkáváme spíše s určitou manipulací s historickými realitami. Jejich čtenáři mají mizivou šanci uvědomit si, že míra tolerance vůči křesťanům byla u středověkých a raně novověkých muslimských vládců výrazně vyšší než u jejich křesťanských současníků a že například ve Španělsku byli muslimové a dokonce i pokřtění moriskové násilně vymýceni, zatímco v osmanské říši byly vždy tolerovány jak milióny křesťanských obyvatel různých vyznání, tak i křesťanští poutníci ze Západu.

Hlavní problém však možná nespočívá ve výběru historických faktů či v jejich interpretaci, ale spíše ve skutečnosti, že pro autora (a tím pádem i pro jeho čtenáře) je možné jen vcítění se do křesťanských historických postav a nikdy ne do osudů muslimů. Postavy z křesťanského světa totiž u de Wohla mají svou individualitu a působivou spiritualitu, zatímco muslimové zpravidla představují jen anonymního kolektivního nepřítele, a pokud se mezi nimi objeví individuálně pojatá postava, pak jde o karikaturu, která s reálnou islámskou religiozitou nemá nic společného. Čtenáři si

32 A. WHEATCROFT, *Nevěřící*, s. 65.

33 Louis de Wohl (1903–1961) [online], http://www.catholicauthors.com/de_wohl.html [náhled 13. 2. 2014].

34 Edward W. SAID, *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*, Praha 2008, s. 17.

také mohou živě představit pocity křesťanů, kteří jsou ze strany muslimů vystaveni utrpení anebo hanobení své víry, ale rozhodně ne pocity španělských muslimů donucených k přijetí křtu a nakonec masakrovaných a vyháněných.

V dané souvislosti je třeba si položit otázku, z jakých kořenů vyrůstá vidění světa, ve kterém není místo pro diferenciaci a vcítění se do druhých. Je jistě pozoruhodné, že tyto kořeny jsou u knih Louise de Wohla, katolíka 20. století, podobné jako v případě *Antialkoránu*, díla raně novověkého protestanta Václava Budovce z Budova.

Oba tito jinak tak různí autoři bojují o identitu, víru a spásu v rovině individuální i kolektivní. V osobní rovině musejí překonávat vlastní minulost, v níž oba křesťanskou víru takřka ztratili. Louis de Wohl v ní byl podle své autobiografie přitahován islámem a něco podobného za svého pobytu v Cařihradu prožíval i Budovec, jenž v *Antialkoránu* přistupuje k islámu „se zavlým odporem člověka, který s odřenou kůží vyvázl z nástrah imponující zbožnosti jeho vyznavačů“.³⁵ De Wohlůva kůže je v tomto ohledu ještě odřenější, vždyť v jeho románech se odráží i překonávání někdejší autorovy fascinace nekřesťanskou astrologií. Vedle odporu k islámu a s astrologií spojené „sarcénské“ vědě v nich působí poněkud nepřirozeně třeba i zdůrazňovaný obdiv k raně novověkému Španělsku, za nímž se skrývá nenápadné konstatování, že ve vztahu k lidem židovského původu (k nimž de Wohl patřil) bylo právě toto Španělsko „prokletou zemí“.³⁶

U obou autorů se tak projevuje překonávaná vnitřní nejistota a zároveň také touha předložit čtenářům výsledky boje vítězně svedeného ve vlastním nitru jako pochoď, schopnou osvětlovat i jejich cestu.³⁷ Tím, ke komu se oba obrazejí, nejsou muslimové, ale Evropané, kterým hrozí nákaza „nepřátelskou mentalitou“.

Stejně jako kdysi Budovec, i de Wohl se obává především „islamizace evropského křesťanství“,³⁸ kterou chápe jako nadřazování rozumu nad víru a politických zájmů nad následování Krista. Symbolem této „islamizace“ je pro něj Fridrich II. a naopak vzorem boje proti ní sv. František z Assisi, ztělesňující opak toho, co Budovec označuje za pýchu rozumu muslimů a antitrinitářů, kterým „zpupnost intelektu zabránila sklonit se před tajemstvím Trojice“.³⁹ De Wohlův důraz na protiklad mezi pokorně věřícím srdcem a pyšně skeptickým rozumem se zcela shoduje s poselstvím *Antialkoránu*.

Budovec a de Wohl svorně bijí na poplach před jakoukoliv podobou odpadnutí od křesťanské víry a používají při tom i podobných metafor a obrazů. Pro oba je „alternativou k odpadlictví rozhodnutí zůstat ‚rytířem‘ navzdory nebezpečí a znevýhodnění“.⁴⁰ Ochotu nasadit se pro víru oba stavějí do protikladu ke snahám o pohodlný život a tělesné požitky.

35 Noemi REJCHRTOVÁ, *Rytíř v božské komedii*, in: Táž (ed.), Václav Budovec z Budova: *Antialkorán*, Praha 1989, s. 7–30, zde s. 13–14.

36 L. DE WOHL, *The Last Crusader*, s. 357.

37 Srov. Zdeněk R. NEŠPOR, Václava Budovce z Budova hodnotící recepcie islámu, *Religio* 9, 2001, s. 139–156, zde s. 151.

38 N. REJCHRTOVÁ, *Rytíř v božské komedii*, s. 13.

39 *Tamtéž*, s. 19.

40 *Tamtéž*, s. 27.

Oba autoři také navazují na „pokřivený obraz islámu“, vzniklý na středověkém Západě. Ten islámu připisuje právě požitkářství a dále násilí, záměrné falšování pravdy a následování Antikrista neboli lžiproroka Muhammada.⁴¹ Z těchto čtyř bodů je muslimské násilnictví a požitkářství prezentováno spíše de Wohlem, zatímco záměrné překroucení pravdy a antikristovství Budovcem. Míra tradičních předsudků vůči islámu v *Antialkoránu* a v románech Louise de Wohla je tedy přibližně srovnatelná. Jiný obraz nicméně vyvstane, podíváme-li se na de Wohlůvo poslední dílo, nebeletristickou knihu o dějinách katolické církve *Založená na skále* z roku 1961. Ta působí jako práce křesťana, který se ve vztahu k islámu pohybuje na přelomu dvou paradigmat.⁴²

De Wohl v ní na jedné straně navazuje na tradiční stereotypy obsažené v jeho románech: hovoří o hrozbě „zániku křesťanství“, kterou podle něj Muhammadovo vystoupení přineslo, opakuje klišé o tom, že cílem islámu je dobytí světa „ohněm a mečem“, popisuje rozdělení „celého známého světa“ na dvě části (pod vládou kříže a pod vládou pŕlměsíce) v době arabských výbojů, hovoří o křížových výpravách jako o „vznešeném a vskutku velmi nezbytném“ podniku, vyzdvihuje osvobození Španělska „po téměř osmi stoletích úplné nebo částečné muslimské okupace“ za vlády Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské atd.⁴³

Na druhé straně zde ale de Wohl například označuje Muhammada za muže, který „pevně věřil“ v božský původ svých prorockých vizí,⁴⁴ a říká, že islám „je bez nejmenších pochybností po křesťanství a judaismu nejvyšším náboženstvím na zemi. Protože tak jako křesťané a židé, i mohamedáni věří v *jednoho* osobního Boha. Přinejmenším tato velká a ústřední pravda je všem společná.“⁴⁵

V době sekularismu a ateismu se autorovi knihy *Založená na skále* muslimové či obecně mimokřesťanští monoteisté jeví spíš jako spojenci než jako nepřatelé. To potvrzuje i závěr knihy, zmiňující papeže Jana XXIII. a svolání koncilu s cílem nového mezikonfesního i mezináboženského dorozumění: „Nemůže být pochyb o tom, že si to Bůh přeje. Je dobře možné, že On dopustil nebezpečí, kterým je vystavena nejen katolická církev, ale i křesťanství jako celek a vlastně všichni, kteří věří v Boha, aby nás přivedl blíž k sobě, tak blízko, že se srdce vzájemně dotýkají. Existují známky toho, že lidé začínají naslouchat.“⁴⁶

41 Viz William Montgomery WATT, *The Influence of Islam on Medieval Europe*, Edinburgh 1972, s. 73.

42 Teorii střídání paradigmat v dějinách křesťanství rozpracovává Hans Küng v knize *Das Christentum. Wesen und Geschichte*, München 1994. Ve 20. století podle něj vzniká ekumenické postmoderní paradigma, ve kterém křesťanství mj. přechází od konfrontačních postojů vůči jiným náboženstvím k mezináboženskému dialogu.

43 Louis DE WOHL, *Founded on a Rock. A History of the Catholic Church*, London 1963, s. 78, 83, 85, 109 a 171.

44 To stojí v protikladu k tradičnímu západnímu předsudku prohlašujícímu Muhammada za podvodníka, který sám „svému Alkoránu nevěřil“; srov. N. REJCHRTOVÁ (ed.), *Václav Budovec z Budova: Antialkorán*, s. 71.

45 L. de WOHL, *Founded on a Rock*, s. 80 a 83.

46 *Tamtéž*, s. 239.

Spisovatel zemřel ovšem už v předvečer Druhého vatikánského koncilu (1962–1965) a nedožil se tedy ani koncilních vyjádření k islámu. Z těch ve srovnání s myšlenkovým světem jeho románů stojí za zmínku například výzva ke křesťanům a muslimům, „aby zapomněli na to, co bylo“, a „upřímně se snažili o vzájemné porozumění“, ale i konstatování, že vedle Ježíše muslimové ctí také „jeho panenskou matku Marii a někdy ji i zbožně vzývají“.⁴⁷

Louis de Wohl, který se po druhé světové válce obrátil ke katolické víře a katolicky orientované literární tvorbě po setkáních s milánským arcibiskupem kardinálem Ildefonsem Schusterem a papežem Piem XII.,⁴⁸ byl od té doby především mužem církve. Kdyby například svůj román o sv. Františkovi psal dnes — poté, co papež Jan Pavel II. vytvořil tradici mezináboženských modliteb za mír v Assisi a papež František si své jméno zvolil mj. i jako symbol otevřenosti vůči světu islámu, — jistě by v něm světec z Assisi neztělesňoval křesťansko-muslimskou konfrontaci. I de Wohlův způsob vnímání křížových výprav a celé „válečnické“ tradice vztahů mezi křížem a půlměsícem by byl postoj posledních papežů zásadně problematizován. Dílo Louise de Wohla by v pokoncilní době patrně vypadalo jinak. Jeho rozboru dodávají na zajímavosti i náznaky možného myšlenkového vývoje, objevující se v těsně předkoncilní knize *Založená na skále*. Ty každopádně potvrzují skutečnost, že možnost takového vývoje směrem od konfrontace a předsudků ke snahám o sblížení je přes všechnu setrvačnost kolektivní historické paměti reálná v dějinách křesťanských postojů k islámu.

RÉSUMÉ:

Louis de Wohl was a writer of German origin, whose most famous English works include historical novels about Catholic saints. However, before his conversion or return to Catholicism he had a period in which he flirted with non-Christian schools of thought including those of Islam. Hence the anti-Islamic attitudes that appear in his Christian novels can be understood as settling accounts with his own past.

De Wohl presents the period of the 13th century crusades in his books on St Francis of Assisi and St Thomas Aquinas as a time when Christianity confronted Islam not only in wars, but also at the spiritual and intellectual level. The author also describes the various types of battleground between the cross and the crescent in his novels set in the period of Ottoman expansion during the 16th century and focusing on St Ignatius of Loyola and Don John of Austria. This victor of Lepanto has a special place in de Wohl's novels as the only one of the chief protagonists who is not a saint. But the author

⁴⁷ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha 1995, s. 552 (*Nostra aetate*, čl. 3). V protikladu k představám Louise de Wohla, v jehož románech se muslimové objevují jako protimařianští „nactiutřači“, je Maria v Koránu zmiňována a vyzdvihována více než v Bibli. Podle Koránu 19:29nn. dokonce dítě Ježíš v kolébce „zázrakem promluvílo, aby zachránilo matku“ a obhájilo její čest a panenství (*Svatý Korán*. Překlad významu Koránu od Ivana Hrbka a jeho komentář od Abdullaha Josufa Aliho v češtině s tematickým rejstříkem, Praha 2000, s. 354, p. 2482).

⁴⁸ Viz *Louis de Wohl (1903–1961)* [online], http://www.catholicauthors.com/de_wohl.html [náhled 13. 2. 2014].

insists that not only Don John vanquishes Islam on the battlefield, but also St Francis and St Ignatius with their willingness to be martyrs, and St Thomas on the field of philosophy. These are always victories in the name of the cross and in the spirit of Constantine's "in hoc signo vinces".

The anti-Islamic prejudices in the works of Louis de Wohl are reminiscent of the distorted image of Islam in the Catholic Middle Ages. In many respects they are similar to the image of Islam in *Antialkorán* by the early modern Protestant Václav Budovec of Budov, with whom de Wohl primarily shares the idea that Christianity must defend its faith in the triune God on two fronts — against the external enemy represented by the Muslims and against the internal enemy represented by European rationalists and sceptics. Both these otherwise very different authors also share a psychological need to get over their own previous sympathy for Islam.

Louis de Wohl died in 1961 and so did not live to see the Second Vatican Council and dialogue between Catholicism and Islam. In his last book, however, a non-fiction work on the history of the Catholic church, a shift from inter-religious confrontation to efforts at rapprochement becomes evident in outline. Hence not only the traditional anti-Islamic stereotypes, but also the opportunities for changing them can be observed in de Wohl's work.

Mgr. Vít Machálek, Dr. Th.D., působí jako odborný asistent na katedře religionistiky Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. Věnuje se především mezináboženskému dialogu a dějinám západních postojů k islámu (vit.machalek@upce.cz).